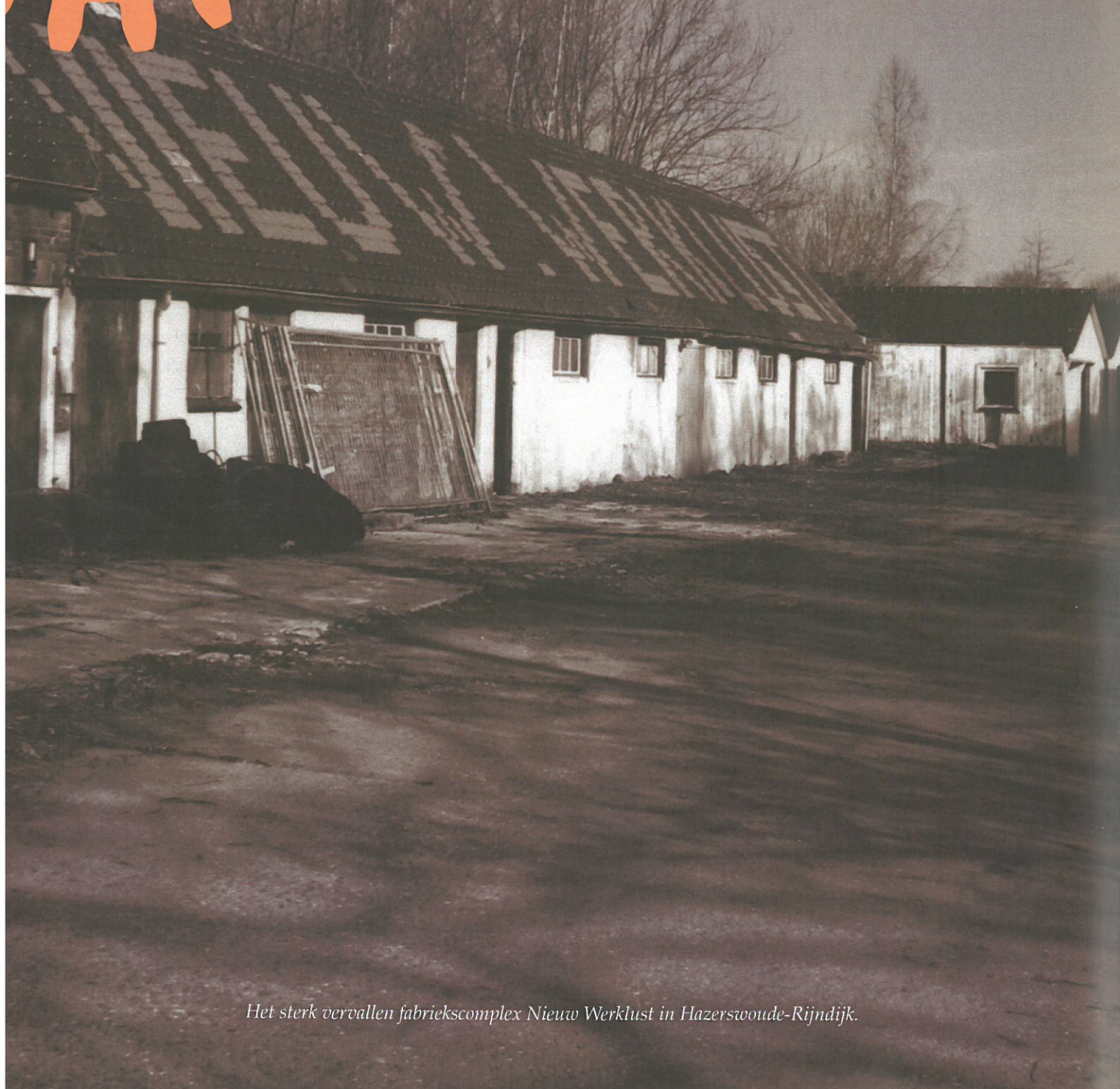
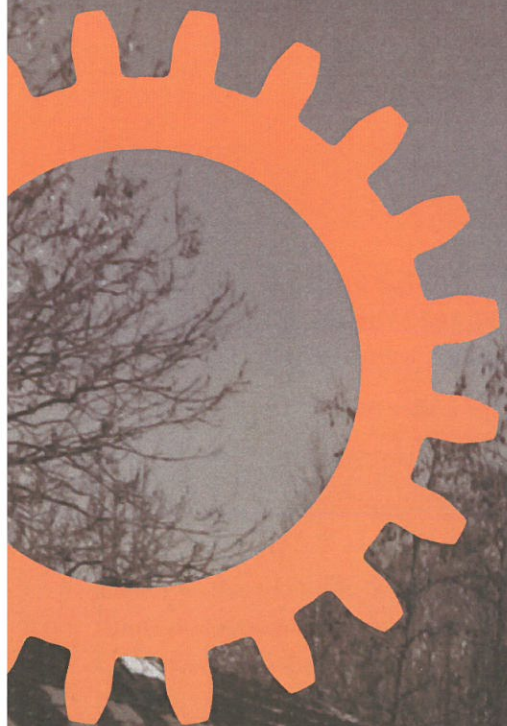

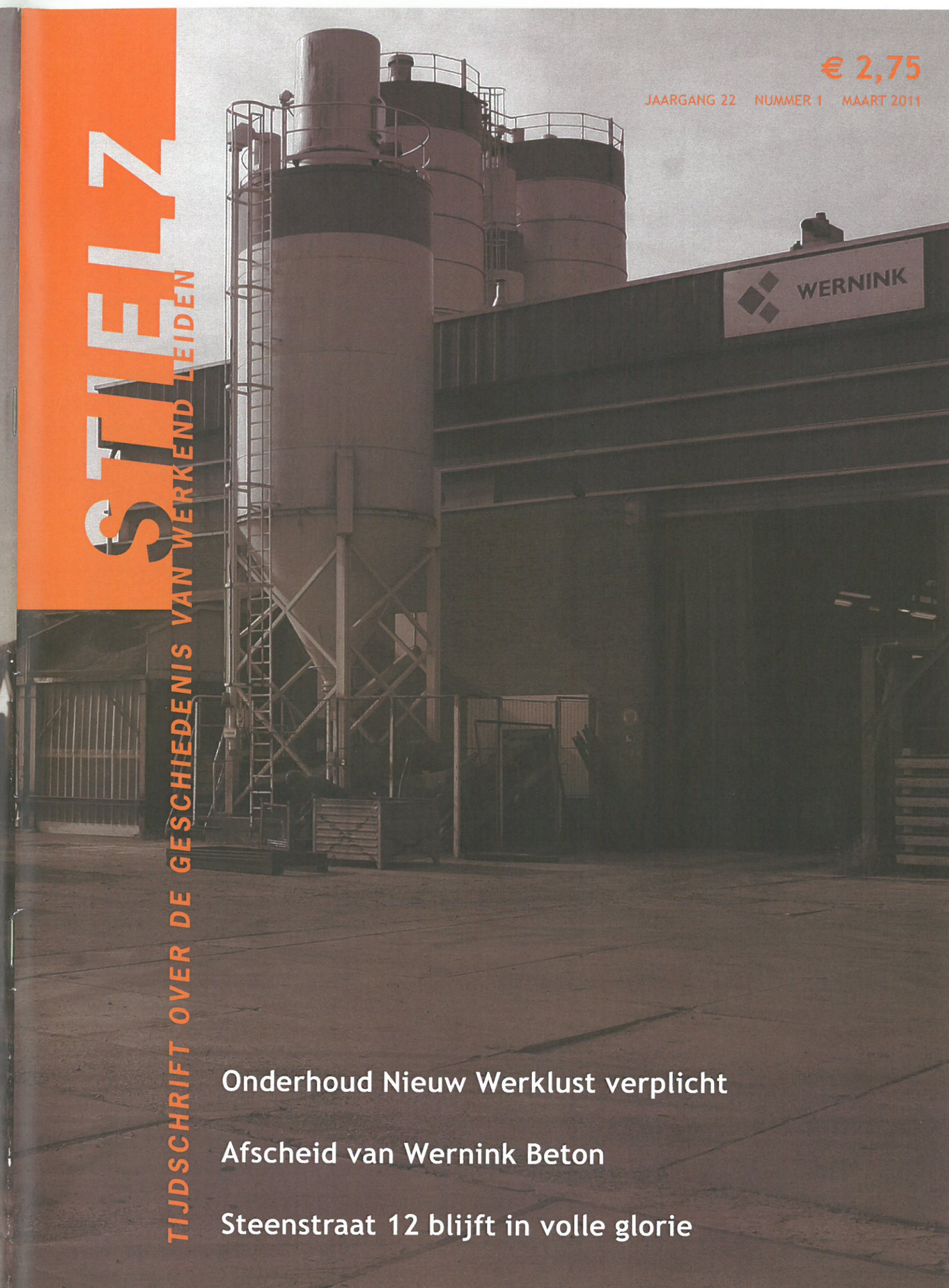
Het sterk vervallen fabriekscomplex Nieuw Werklust in Hazerswoude-Rijndijk.

STIJELZ

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

€ 2,75

JAARGANG 22 NUMMER 1 MAART 2011

Onderhoud Nieuw Werklust verplicht

Afscheid van Wernink Beton

Steenstraat 12 blijft in volle glorie

Colofon

Stielz Jaargang 22 (2011) Nummer 1
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monuminten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel
Postbus 4021, 2301 RA Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: info@stiel-leiden.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Website Stiel:
www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz
Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel.023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl. Stielz volgt de spellingregels van het Witte Boekje (Genootschap Onze Taal). De auteurs en de redactie hebben hun best gedaan de rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Waar dit om praktische redenen of op korte termijn niet mogelijk bleek, kunnen de rechthebbenden zich wenden tot de redactie van STIELZ.

Distributie
Mevr. N. Bavelaar, Hugo de Grootstraat 28, 2311XX Leiden, tel. 071-5149863.

Druk
Elvé Leiden

Ontwerp omslag
Donna Smith

Lay-out
Grafisch Bureau Christine van der Ven, Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer
Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van STIEL. Tel. 071-5149863; e-mail: njbavelaar@casema.nl. Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus. Joop Gijsman is oud-ondernemer en penningmeester/wnd. secretaris van STIEL. Gerard van Hees is voorzitter van STIEL. Michiel Rohlf is kunsthistoricus. Gerard J. Telkamp is historicus.

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven
Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden
G. van Hees, voorzitter, J.J. Gijsman, wnd. secretaris/penningmeester, H.J. Korthof, tweede secretaris, mr.ir. L. Barendregt, ir. P. Buring, drs W.B. Burgers, mr. J.J. Turenhout

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel

VAN DE VOORZITTER

NIEUW WERKLUST

STIEL wil vooral met goede argumenten invloed uitoefenen. Maar soms hanteren we ook het juridische middel om zaken aan te kaarten. Zoals in het geval van Nieuw Werklust. Nieuw Werklust is een rijksmonument in de gemeente Rijnwoude, het ligt aansluitend aan de Rijnkeboulevard langs de Rijn richting Hazerswoude Rijndijk. Dit Rijksmonument wordt niet onderhouden door de eigenaar. STIEL heeft de gemeente Rijnwoude aangeschreven om de eigenaar tot onderhoud te dwingen. Weliswaar kent de Monumentenwet geen onderhoudsplicht, maar recente jurisprudentie en de behandeling van de nieuwe Monumentenwet in de Tweede Kamer wijzen in die richting.

Het College van Burgemeester en Wethouders van Rijnwoude wees ons verzoek eind vorig jaar af. Wij legden deze afwijzing voor aan de Commissie van Beroep en Bezwaar, die vervolgens ons allemaal (gemeente, eigenaar en STIEL) uitnodigde voor een zitting. Ter zitting blijkt de gemeente van mening te zijn veranderd en wil alsnog naar de mogelijkheden kijken van gedwongen onderhoud. Zeer tegen de zin van de eigenaren, de familie Blanken uit Voorschoten. Een schoondochter doet het woord en een lange reeks klachten komt voorbij. Het lijkt alsof de familie Blanken zelf slachtoffer is van allerlei instanties en enige verantwoordelijkheid om "points of no return" te vermijden beluisteren we niet in haar bijdrage. De door ons gebezigde beschrijving van "om onderhoud schreeuwend Rijksmonument" wordt als populisme weggezet. Ook wordt ons verweten dat we niet met hen in contact zijn getreden, met volledige miskenning dat het hier om een aansporing gaat van STIEL in de richting van de gemeente Rijnwoude. Op de vraag of dat zin had gehad gegeven de litanie in onze richting, krijgen we het antwoord dat het nu geen zin meer heeft.

We kunnen de volgende dag bellen voor de uitslag, die later op schrift zal worden gezet. De commissie honoreert ons verzoek en zal de gemeente Rijnwoude adviseren de eigenaren aan te sporen tot onderhoud. Nog dezelfde dag belt de schoondochter, of we willen overleggen. Dat verzoek hebben we op dit moment in beraad.

Gerard van Hees

INHOUD

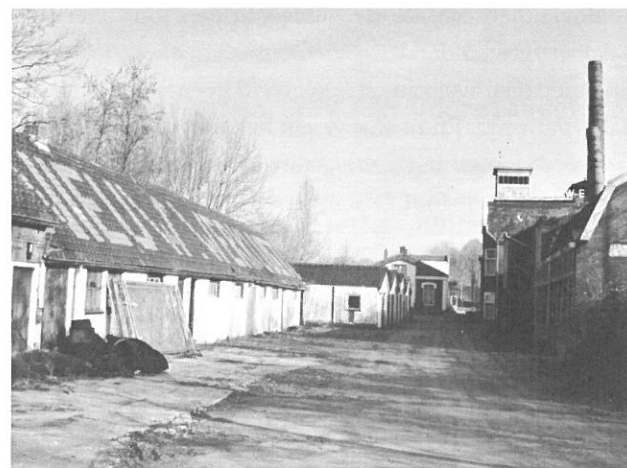
- 3 STIEL's actielijst: Onderhoud voor Nieuw Werklust verplicht Lot Van der Klaauw-toren ongewis**
- 5 Monumentenbeleid in nieuwe banen**
- 6 Afscheid van Wernink Beton**
- 9 Afscheid van naaimachinecentrum: Steenstraat 12 blijft in volle glorie**
- 16 Zwarte Tulprijs voor bollenschuur Van der Salm in Lisse**
- 17 Nieuwe bestemming voor historisch bloembollenbedrijf Veelzorg**
- 18 Rubriek Monument: Ontwerpen in een oude zeepfabriek**
- 19 Jaarverslag STIEL 2010**
- 21 Uit Leiden & regio**

Omslagfoto: Het inmiddels gesloten bedrijf van Wernink (foto: Niek Bavelaar).

STIEL'S ACTIELIJST

Een overzicht van de lopende acties, ondernomen door de *Stichting Industrieel Erfgoed Leiden*

ONDERHOUD VOOR NIEUW WERKLUST VERPLICHT

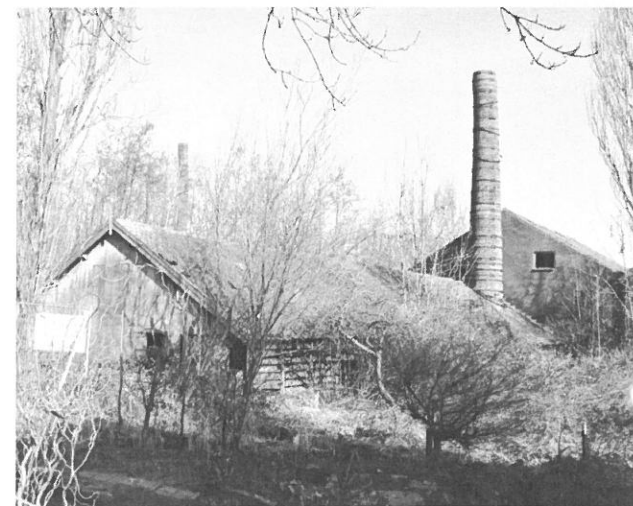

Het sterk vervalLEN fabriekscomplex in Hazerswoude-Rijndijk.

De Voorschotenaar R.D. Blanken, eigenaar van de vroegere dakpannenfabriek *Nieuw Werklust* in Hazerswoude-Rijndijk, een rijksmonument, is verplicht de gebouwen van het sterk in verval verkerende fabriekscomplex wind- en waterdicht te maken. De Commissie Beroep en Bezwaar van de gemeente Rijnwoude is tot deze uitspraak gekomen, waarmee ze inging tegen een besluit van B. en W. van Rijnwoude.

STIEL heeft vorig jaar opnieuw aandacht gevraagd voor Nieuw Werklust door aan het gemeentebestuur te verzoeken op te treden tegen de eigenaren van het fabriekscomplex wegens verwaarlozing van het rijksmonument. Het gemeentebestuur weigerde dat en constateerde dat in het verleden overleg is geweest met de eigenaren van het complex en dat veiligheidsmaatregelen zijn genomen.

Daarmee nam STIEL geen genoegen, de stichting diende een bezwaarschrift in tegen het afwijzende besluit van B. en W. Het bezwaarschrift werd half februari behandeld op een hoorzitting van de commissie voor beroep. STIEL meent dat de gemeente stappen moet ondernemen om een verdere verpaupering van Nieuw Werklust te voorkomen, zodat in betere tijden alsnog een herontwikkeling plaats kan vinden, met handhaving van een belangrijk deel van het complex.

Dat is ook de opvatting van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De commissie concludeerde dat op basis van de wet de eigenaar verplicht kan worden tot het wind- en waterdicht maken van het rijksmonument. Daarvoor moet de gemeente Rijnwoude zorgen.

De kans bestaat dat voor het wind- en waterdicht maken een subsidie beschikbaar komt. In het kader van het nieuwe monumentenbeleid (zie het artikel in deze *Stielz*) komt er een subsidieregeling voor het wind- en waterdicht maken van rijksmonumenten waarvoor een herbestemming te verwachten is. Deze regeling zal de komende zomer van kracht worden, zo is de verwachting bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (W.B.)

LOT VAN DER KLAAUW-TOREN ONGEWIS

Het lot van de Van der Klaauw-toren, icoon van de wederopbouwarchitectuur in Leiden, is ongewis. De beslissing over de aanvraag van STIEL om de toren de status van rijksmonument te geven moet komen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

STIEL heeft de aanvraag om de Van der Klaauw-toren tot rijksmonument te bestempelen eind vorig jaar ingediend. Op 1 december kwam de gemeente met een negatief advies, waaraan echter een bijlage ontbrak. Die is

alsnog geleverd. Intern zal bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed een waardestelling plaatsvinden. Daarna wordt het dossier voorgelegd aan de Raad voor Cultuur. Wanneer dit advies is uitgebracht, zal de uiteindelijke besluitvorming plaatsvinden.

STIEL heeft ook gevraagd de toren de status van gemeentelijk monument te geven. Het Leidse gemeentebestuur voelde daar wel voor, maar schrok ervoor terug toen een schadeclaim van het vastgoedbedrijf van de Universiteit Leiden dreigde. De universiteit werkt al geruime tijd aan plannen waarbij de toren wordt gesloopt en plaatsmaakt voor nieuwbouw. Dat kost volgens de universiteit een miljoen minder dan het opknappen van de toren.

Bovendien maakte de gemeente een fout. Nergens werd vastgelegd dat de toren zou moeten blijven staan, al ging men daar wel van uit. Ook werd geen monumentenstatus verleend. En zo was er aan het eind geen reden om een sloopvergunning te weigeren. Wethouder Jan Jaap de Haan erkende de fout. "Dit moet een les voor de toekomst zijn."

STIEL heeft vervolgens bezwaar gemaakt tegen het besluit tot het niet-aanwijzen van de Van der Klaauwtoren als beschermd gemeentelijk monument. Mr. J.J. Turenhout, optredend namens STIEL, laakte de handelwijze van het college van B. en W. "Het is onbegrijpelijk dat het college bij een object van dergelijke grote klasse zo makkelijk de oren laat hangen naar een universitair vastgoedbedrijf."

Ook wees hij erop dat de maatschappelijke kosten, die sloop met zich brengt, vaak uit het oog worden verloren. Sloop leidt tot stofoverlast, geluidsoverlast en schade aan belendende panden. (W.B.)

MONUMENTENBELEID IN NIEUWE BANEN

Het monumentenbeleid wordt in nieuwe banen geleid. Dat wil zeggen: minder regels en voorschriften en méér vrijheid voor de eigenaren van monumenten. Zo kunnen in de nieuwe opzet verbouwingen achter de voorgevel zonder vergunning worden uitgevoerd. De Tweede Kamer is begin februari akkoord gegaan met de nieuwe regeling, alleen de Partij van de Arbeid stemde tegen. "Wij zijn voorstander van een groot deel van de nieuwe opzet", aldus PvdA-woordvoerder Jetta Klijnsma, "maar wij vinden dat de gemeenten inzicht moeten hebben in wat er achter de voorgevel van de monumenten gebeurt." Een lokale meldingsplicht voor verbouwingen aan monumenten achtte een meerderheid van de Kamer echter niet nodig, evenmin als trouwens staatssecretaris Halbe Zijlstra.

Volgens de wijzigingsvoorstellen zal het niet langer mogelijk zijn op aanvraag een monument aan te wijzen. Daarmee worden dus vrijwilligersorganisaties op dit terrein uitgeschakeld. De grens van vijftig jaar, die tot nu toe nodig is om een gebouw de status van monument te verlenen, verdwijnt. Dat maakt de weg vrij om heel bijzondere gebouwen, die van recente datum zijn, tot monument te bestempelen. Als voorbeeld noemde Zijlstra het kersverse gebouw van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort.

Verder wil de staatssecretaris het kleine onderhoudswerk achter de voorgevel van monumenten niet langer aan een vergunning binden. Details, materialen en kleuren mogen echter niet veranderd worden. Onderdelen die niet bijdragen aan de monumentale waarde, kunnen zonder vergunning worden vervangen. Andere wijzigingen betreffen het stimuleren van herbestemming van monumentale gebouwen via een subsidieregeling en een wind- en waterdichtregeling, en een vereenvoudiging en verkorting van de voorbereidingsprocedure van een monumentenvergunning (van 26 naar 8 weken).

De verwachting is dat het nieuwe beleid in de komende zomer ingevoerd zal kunnen worden.

Waardering

In het algemeen bestaat er waardering voor het streven van Zijlstra om het monumentenbeleid te vereenvoudigen en doorzichtiger te maken. Er zijn echter enkele punten die stevige kritiek ontmoeten. Die bezwaren vinden we ook terug in een brief van dertig monumentengemeenten (waaronder Leiden). "Wij zijn voor vereenvoudiging van de regelgeving voor monumentenzorg", aldus de brief van de dertig gemeenten, minder regels voor de burger en minder bureaucratie. Maar de gemeenten vinden wel dat er een lokale meldingsplicht moet komen. De burger meldt de voorgenomen wijzigingen en de gemeente verleent hem hulp en bijstand. Dit wordt het 'servicemoment' genoemd. Onbewust en ongewild verloren gaan van cultuurhistorische waarden kan daarmee worden voorkomen. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten denkt intussen na over een dergelijk 'servicemoment', waarvan overigens de staatssecretaris niets wil weten.

In de brief van de gemeenten worden de volgende voorbeelden genoemd van situaties, waar de zorg voor het monument in de knel kan komen:

- * op binnentuinen en binnenplaatsen kunnen allerlei gebouwtjes zonder vergunning gerealiseerd worden,
- * de achtergevels van bouwwerken binnen een beschermd gezicht zijn veelal van oudere datum dan de voorgevels, die vaak met de tijd zijn meegegaan,
- * middeleeuwse dakvlakken aan de achterzijde van een pand kunnen waardevolle structuren vormen die door een dakkapel gemakkelijk onherstelbaar worden ontsierd.

Voor alle bouwactiviteiten achter de voorgevel, die straks zonder vergunning kunnen worden uitgevoerd, vinden de gemeenten een meldingsplicht belangrijk. De gemeente is dan op de hoogte en kan de eigenaar van het monument behulpzaam zijn met informatie over onder andere de cultuurhistorische waarde van het object. Zo kan vooral het behoud van monumentale waarden gewaarborgd worden.

Verdrag van Granada

Een andere zaak die de dertig gemeenten belangrijk vinden, is van mogelijke strijdigheid met het – ook door ons land ondertekende – Europese Verdrag van Granada uit

ADVERTENTIE

Dirk van Eck-Stichting Sociale en economische geschiedenis Leiden en omstreken

De Dirk van Eck-Stichting brengt de sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken onder de aandacht van een breed publiek. We organiseren filmavonden en lezingen, we zetten ons in voor het behoud archieven en we geven boeken en dvd's uit. Donateurs van de stichting ontvangen het Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken gratis.

Voor meer informatie over ons en onze komende activiteiten kunt u contact opnemen met:

Dirk van Eck-Stichting
Postbus 849
2300 AV Leiden
email: info@dirkvaneck.nl

www.dirkvaneck.nl

1994. In dit verdrag wordt toegezegd passende controle- en goedkeuringsprocedures toe te passen en te voorkomen dat beschermde goederen worden ontsierd, vernield of afgebroken. Tot die goederen behoort ook het interieur van een monumentaal pand. Door de regelgeving voor het vrij van vergunning bouwen bij monumenten kunnen gemeenten het naleven van dit verdrag niet langer garanderen.

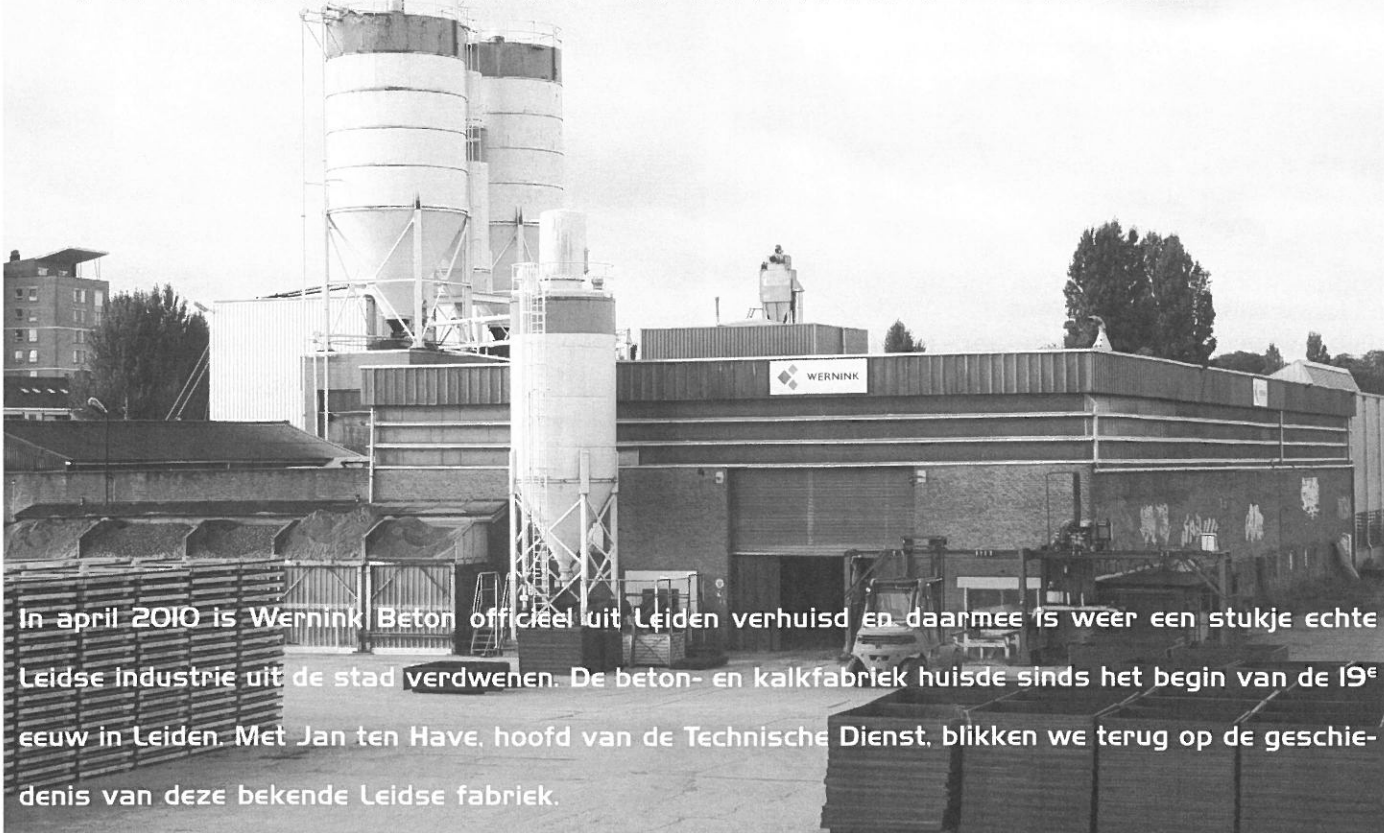
Dit punt leidde tot veel vragen bij de behandeling in de Kamer. De staatssecretaris hield zich daarover op de vlakte. Een meldingsplicht wees de staatssecretaris af. Hij

zei vertrouwen te stellen in de monumenteneigenaar. Een meerderheid van de Kamercommissie ging akkoord met de voorgestelde nieuwe regeling.

Met deze uitkomst is het monumentenbeleid wel vereenvoudigd, maar of dat werkelijk winst is valt te betwijfelen. Onzekerheid is troef – het is zeer de vraag of de zorg voor monumenten niet wordt aangetast door deze maatregelen.

Wibo Burgers

Stukje echte Leidse industrie uit stad verdwenen AFSCHEID VAN WERNINK BETON

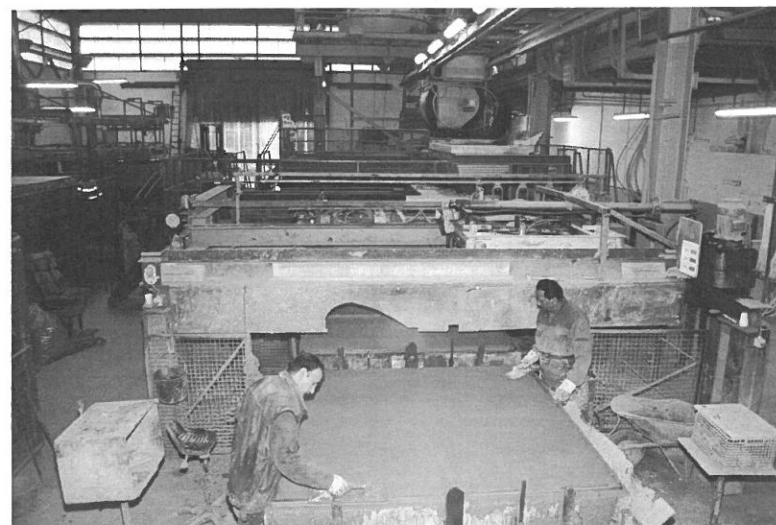
In april 2010 is Wernink Beton officieel uit Leiden verhuisd en daarmee is weer een stukje echte Leidse industrie uit de stad verdwenen. De beton- en kalkfabriek huisde sinds het begin van de 19^e eeuw in Leiden. Met Jan ten Have, hoofd van de Technische Dienst, blikken we terug op de geschiedenis van deze bekende Leidse fabriek.

Het terrein van Wernink Beton in Leiden. Inmiddels is het bedrijf verhuisd naar Vlaardingen. Op het terrein is woningbouw voorzien.

De geschiedenis van de NV Wernink's beton- en kalkfabrieken gaat tot 1814 terug. Aan de Hoge Morsweg begon in dat jaar een kalkfabriek; op 11 mei 1906 kwam daar de betonfabrikatie bij. Op 4 oktober 1907, een jaar na de opening van de betonfabrieken naast de kalkactiviteiten, treffen we in de Leidsche Courant een vermelding tegen van de 3 oktober-optocht een dag eerder: "De firma J.A. Wernink en Zoon kwam met twee rookende kalkovens op vier wielen. De omgeving er van was met sparrenegroen versierd. Drie werklieden waren erop in volle actie en toonden de schelpen, waaruit deze firma alleen de deugdzame grondstof

voor echte metselspecie vervaardigt." Het moet een mooi gezicht geweest zijn, die praalwagen.

Bij zijn aantreden trad Jan ten Have in de voetsporen van zijn vader, die als uitvoerder bij Wernink werkte. "Dat ik ook ging werken bij Wernink was echter niet zijn idee", aldus Ten Have. "Als uitvoerder was mijn vader altijd dicht bij de projecten van Wernink; tot mijn tiende heb ik in een woonwagen gewoond. Op de plek waar Wernink aan het bouwen was ging ik naar school; een echt nomadenbestaan. Mijn vader heeft me zeker niet gepusht om bij het bedrijf te werken, maar toch heb ik die keuze gemaakt. Het

De fabriek in vol bedrijf: betonplaten fabriceren bij Wernink.

was gewoon een vertrouwde en aantrekkelijke werkgever, waar ik ook altijd met plezier gewerkt heb."

Complete gevels van sierbeton

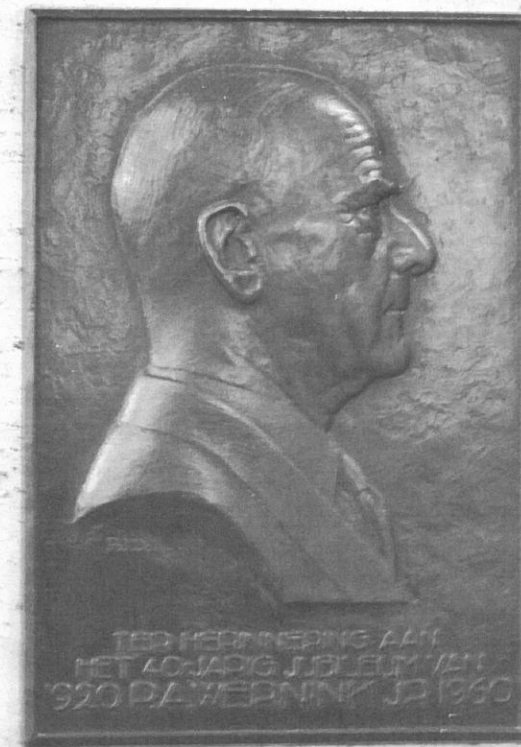
Ten Have begon in 1955 als hulp van de technische dienst bij Wernink. "In de hoogtijdagen werkten er zo'n 500 mensen. Schelpenkalk, betonplaten, marmer, minigolfbanen, gravel: je kon het zo gek niet bedenken of Wernink fabriceerde het. De staalconstructies werden in huis gemaakt en van daaruit was elke toepassing in beton mogelijk. Zo werden er complete gevels van sierbeton gemaakt." In 1960 werd de naam Wernink's Beton Maatschappij gewijzigd naar Wernink's Beton en Aanneming Maatschappij. Ten Have: "Toen was er dus ook een aannemerstak. Het terrein aan de Amphoraweg waar nu nog steeds fabrieksonderdelen staan, was in die tijd ook veel groter. Na de fusie met Vandervliet Beheer in 1970 werd het 'Van der Vliet Wernink', maar dat is uiteindelijk geen succes gebleken. Door geldgebrek werd het terrein aan de gemeente verkocht en dat heeft uiteindelijk niet goed uitgedrukt. In 1980 volgde het faillissement."

Er volgde een doorstart en met medewerking van de Gemeente Leiden bloeide er opnieuw een succesvol bedrijf op. Ten Have: "We beperkten ons toen tot twee producten: trottoirbanden en vloerplaten. Uiteindelijk bleven alleen de vloerplaten nog over en dat product hebben we verder uitgebouwd: vloestofdichte platen, platen met afvoergoten. Toch waren de jaren '50 en '60 mooier omdat we toen een veelheid aan producten konden leveren."

Innovatie

Veel concepten werden bij Wernink ontwikkeld; andere producten waren geïnspireerd op bestaande producten. Ten Have was als hoofd van de Technische Dienst verantwoordelijk voor het introduceren van nieuwe ideeën. "Als ik ergens reed en ik zag een mooi betonproduct, dan probeerden we dat in Leiden ook te maken", aldus Ten Have. "Als

zo'n product dan vervolgens aansloeg, werd het opgenomen in het assortiment. Voor bedrijfsspijionage bestond altijd wel een bepaalde angst, omdat de concurrentie altijd meekeek. Filmen in de fabriek was niet toegestaan en bij veel concurrenten mocht ik ook niet naar binnen. Later ging dat gemoedelijker, toen er betonquota werden ingevoerd en iedereen een stuk van de taart kreeg. Als technische dienst ontwikkelden we veel zelf: producten, maar ook innovaties rondom het productieproces zelf. Machines die de arbeiders het werk makkelijker maakten, bijvoorbeeld. Dat werd me

40-jarig jubileum van P.A. Wernink, 1920-1960.

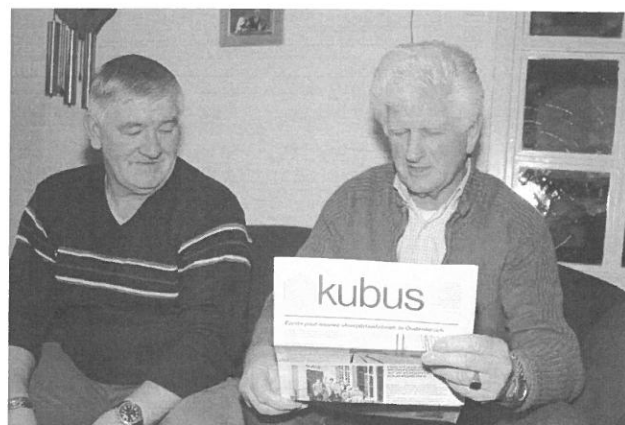
overigens niet altijd in dank afgenomen; sommige mensen dachten dat ik met nieuwe machines de mens wilde vervangen. Ik probeerde echter gewoon te zorgen dat men geen kapotte rug kreeg. Het werk in de fabriek was immers zwaar en gevaarlijk en een Arboret had je vroeger nog niet." Zwager Joop Brussee, die tijdens het gesprek ook aanschoof en voor Wernink jarenlang in de buitendienst werkte: "Er zijn in mijn tijd genoeg collega's geweest die een gehoorbeschadiging opgelopen hebben. In de jaren '60 deden veel mensen nu eenmaal niet de gehoorbescherming in. Nu zou je direct de arbeidsinspectie op bezoek krijgen."

Het werk in de fabriek begon doorgaans om half acht. Ten Have: "Om half zeven begon een kleine groep het werk

voor te bereiden en om half acht begon de fabriek echt te draaien. Tot vier uur werkten we dan door en daarna begon de schoonmaak. De productie moest altijd doorgaan, dus veel tijd om dingen uit te proberen was er niet; innoveren deed je tussen de bedrijven door. Het fabriceren van vloerplaten gaf een hoop herrie en de betontegels die daarnaast gemaakt werden helemaal. Met slaghamers werden die bewerkt; je kon elkaar lastig verstaan in de fabriek."

In de loop der jaren zag Ten Have het werk in de fabriek sterk veranderen. "In de jaren '60 at je je boterham tussen-door en was er nog geen kantine. Dat was ook een gevolg van de premies die je kreeg als je een bepaalde productie had gedraaid. Dat ging echter ten koste van de arbeidsvoorwaarden en ook wel een beetje ten koste van de veiligheid. Er bestond ook een sterke scheiding tussen het kantoor en de werkvloer. Verschillende rangen werden met verschillende kleuren op de kleding aangegeven. Wanneer er een directeur binnenkwam, gingen sommige medewerkers zelfs met de pet in de hand staan! Dan zei ik wel eens, het is de koningin niet."

ADVERTENTIE

Joop Brussee (links) en Jan ten Have met het personeelsblad 'Kubus'.

Grijze stofwolk

Vervoer ging over de weg, maar in belangrijke mate ook over het water: Wernink was direct aan de Rijn gevestigd. "Betonplaten die ver weg moesten, bijvoorbeeld naar Duitsland, gingen ook in grote aantallen op een boot", aldus Ten Have. "Ook grondstoffen kwamen per boot: schelpen bijvoorbeeld werden direct uit zee gezogen en kwam per boten aan, om vervolgens tot schelpenkalk verwerkt te worden. Dat leidde natuurlijk tot overlast voor bewoners, maar daar trek ik altijd wel mijn twijfels bij. Leiden was vroeger natuurlijk een echte industriestad met bijbehorende lawaai en stank. Wernink bestond al sinds 1814, toen het terrein omringd was door weilanden. In de loop der jaren werden er rondom woningen gebouwd en later volgden ook de woonboten. Je krijgt dan altijd mensen die gaan klagen, terwijl ze zelf vlakbij een fabriek gaan wonen. Cementboten die bij ons kwamen lossen en daarbij een compressor gebruikten, daar kwam een hoop herrie vanaf. Na klachten uit de buurt werd afgesproken dat we niet meer vóór half acht konden beginnen. Wanneer er echter wat misging bij het lossen, was de hele buurt gehuld in een grijze stofwolk en dan kon je wel aanvoelen dat de burens snel zouden bellen. Op een gegeven moment werd ik daar wel handig in. Dan zei ik 'Ga maar zo snel mogelijk vijftien taarten halen!'"

Het meest bijzondere project? Ten Have moet even nadenken. "De PTT-toren in Lelystad is indertijd door ons gebouwd; een echt prestige-object. Het werk ging dag en nacht door en de kraan waarmee alles op de plek kwam ging mee omhoog. Toen die kraan eenmaal op grote hoogte stond, is hij ter plekke ontmanteld en is een aantal onderdelen zo naar beneden gestort. Zo ging dat toen. Er zijn sowieso veel plekken in het land waar je langs rijdt en denkt, dat hebben wij gemaakt. Zo blijft de herinnering aan de Leidse periode van Wernink levend."

Michiel Rohlof,
met dank aan Niek Bavelaar

Afscheid van naaimachinecentrum STEENSTRAAT 12 BLIJFT IN VOLLE GLORIE

Alweer verdween een vertrouwde middenstander uit de Steenstraat. Na veertig jaar sloot het Naaimachinecentrum op nummer 12 / 12A eind december zijn deuren. In de reeks karakteristieken van de oostzijde van de Steenstraat aandacht voor bedrijf, pand en exploitant.

Na een succesvolle uitverkoopperiode sloot eind december 2010 eigenaar-exploitant Dick Keij zijn Naaimachinecentrum voorgoed. Dit voorlopige verhaal belicht zijn onderneming en het vertelt het een en ander over de bedrijven die er vroeger in het pand en op het adres Steenstraat 12/12A, hoek Sint Aagtenstraat hebben gezeten. Zo was er meer dan een eeuw een brood- en banketbakkerij gevestigd. Het gaat bij het huidige gebouw om een gemeentelijk monument in een beschermd stadsgezicht, dus dat alleen al maakt het de moeite waard ons op de historie van het hoekpand te richten.

Gemeentelijk monument

We verkeren in de gelukkige omstandigheid dat we ondanks de Stadhuisbrand van 1929 weten wie het pand heeft gebouwd. In het NAI (Nederlands Architectuur Instituut) in Rotterdam bevinden zich in het archief van de bekende Leidse architectenfamilie Van der Laan twee ontwerpen die Leo van der Laan (1864-1942) in het jaar 1905 maakte voor een bakkerij met winkel en bovenwoning op de hoek van de Steenstraat en de Sint Aagtenstraat. De oeuverlijst

meldt daarvan dat in het eerste ontwerp nog een conventionele neo-renaïssancistische vormtaal werd gehanteerd, maar dat in het tweede, metterdaad uitgevoerde ontwerp duidelijk een Jugendstilinvloed aan de dag treedt. Daarbij worden uitdrukkelijk genoemd het geornamenteerd gebruik van baksteen en de prominente hoefijzerboog in de pui aan de Sint Aagtenstraat. Inderdaad geeft de rode sierbaksteen een elegante uitstraling, terwijl de in die tijd meer gehanteerde hoefijzerboog ironisch genoeg thematisch uitstekend paste in de toen door stallen en stalhouderijen gekenmerkte Sint Aagtenstraat, doorgang van de Steenstraat naar de Nieuwe Beestenmarkt.

Brood- en vooral banketbakkerij

We zagen al dat Van der Laans ontwerp opdracht een bakkerij gold. Het betrof een opdracht van de bakkersfamilie Stijnman, die samen met aanverwanten bijna een eeuw het banketvak op het adres Steenstraat 12 heeft uitgeoefend. Uit de beschikbare verkrijgingsdocumenten en uit advertenties in Leidse kranten blijkt dat de continuïteit nog ver-

suzanne 20 fischer
bouwhistorisch onderzoek e eeuwse monumenten

gsm 06.54 78 77 56 mail@suzannefischer.nl
hofbrouckerlaan 10 2341 LN oegstgeest tel. 071.7850073
www.suzannefischer.nl

Het Naaimachinehuis in de Steenstraat.

der strekt en dat er naar alle waarschijnlijkheid van begin negentiende eeuw tot midden twintigste eeuw het bakkers-bedrijf is bedreven.

In 1862 verkocht *Jacobus Diederik Wever*, koek- en banketbakker wonende te Leiden aan *Franciscus Brouwer*, koek- en banketbakker wonende te Delft, een huis, gebouw en erf bevoorens geweest zijnde onderscheidene percelen doch thans aan elkaar des verheeld staande en gelegen te Leiden aan de Noordzijde van de Steenstraat op de hoek van en strekkende langs de Zuidzijde van de Sint Aagtenstraat uitgang hebbende door zekere gemene poort daarnevens gelegen (...) groot een roede 454 ellen. Dit alles geregistreerd als kadaster sectie B 234 en getekend wijk 5 nummer 37 en 91.

J.D. Wever was zes jaar werkzaam geweest op de Steenstraat. In de *Leydse Courant* van 9 juli 1856 lezen we dat hij *H. Dercksen* in de Koek- en Banketbakkerij op de Steenstraat bij de Rijsburgsche Poort alhier heeft opgevolgd en dat hij zich beleefdelijk aanbeveelt in de gunst zijner stadgenoten voor de levering van koek- en banketbakkerswaren en van allerlei soorten van ijs en gebakken op partijen enz. Kortom, een luxe zaak, ook voor *catering*, zouden we tegenwoordig zeggen.

In de rubrieksadvertentie erboven deelt *H. Dercksen* mee, eveneens met de dagtekening 8 juli, dat hij zijn Koek- en Banketbakkersaffaire heeft overgedaan aan de heer J.D. Wever en bedankt hij zijn geëerde stadgenoten voor de gunst hem gedurende vele jaren verleend. Kortom, de bestemming banketbakkerij dateert van de eerste decennia van de negentiende eeuw.

De verkoper *Dercksen* had het pand in 1856 in koop

verkregen en het was bezwaard met een hypotheek ten behoeve van *Jannetje Lau*, weduwe van *Joachim Johannes Cohen*. Getuigen waren *Hendrik Bernardus Paats*, kledermaker, en *Jan Goedeljee*, boekbinder. Merkwaardig is conditie drie van de verkoop voor *drieduizend gulden*, namelijk dat "in gevolge bovenvermelde titel van aankomst in het voorschreven personeel nimmer de Broodbakkerij zal mogen worden uitgeoefend". Wel banket, geen brood? Deze voorwaarde vinden we in latere stukken niet meer terug en moet een zeer tijdelijke bescherming van de belangen van de verkoper zijn geweest.

Breed assortiment

Meer dan twintig jaar blijft *Brouwer* (Delft 1834 - Leiden 1888) bakken, getuige vele annonces in de dagbladpers. Zo bericht hij 2 december 1864 dat zijne St Nicolaas-tafel, ruim voorzien van meest zelf bereid Chocolaad, Suikerwerk en Gebak, ter bezichtiging gereed is, bevelende hij zich weder minzaam aan tot het leveren van goed gevulde Boterletters, Beuling à la Fleur d'Orange en geurig gekruid St. Nicolaas. Ook zijn voortdurend te bekomen Stipriaansche Boterbab-belaars en Sucre d'Orge. Twee jaar eerder verloochende hij zijn Delftse afkomst niet door al op 2 december te laten weten dat St. Nicolaas is aangekomen en afgestapt, zich ten toon spreidende door een menigte Kinderaardigheden, zowel in Suiker, Chocolaad, als in het zo vanouds beroemde Delftsche Marsepijn en Banket etcetera.

Ook Oudejaarsavond was aanleiding voor adverteren. Het *Leidsch Dagblad* voerde op 31 december 1880 Banketbakker Brouwers aanprijzing: te bekomen Saucijzen, Paling-, Amandelbroodjes, Appelbollen, vers Letterbanket en al hetgeen verder bij het vak behoort.

We mogen concluderen dat Sinterklaas kennelijk al in vrij brede kring gevierd werd en dat het assortiment van de banketbakker onder soms wat exotisch aandoende benamingen niet zou onderdoen voor een twintigste-eeuwse CJamijn of luxe banketbakker.

In 1884 verkoopt de dan als "vroeger koek- en banketbakker" aangeduide *Franciscus Brouwer* voor de intussen verdubbelde prijs van *zesduizend gulden* het huis en erf aan de oostzijde van de Steenstraat op de hoek van en langs de zuidzijde van de Sint Aagtenstraat aan *Franciscus Johannes van der Meer*, koek- en banketbakker te Leiden.

Dat het verschijnsel *advertorial* niet van vandaag of gisteren is, bewijst het krantenbericht in de *Leydse Courant* van 29 november 1886 dat bij de heer *Van der Meer* (voorheen *Brouwer*) koek- en banketbakker op de Steenstraat reeds dag en nacht wordt doorgewerkt om te voldoen aan de massa bestellingen van buitenaf van St Nicolaas en suiker-goed. Al die drukte verhindert echter niet dat hij onmiddellijk nieuwe handen aan 't werk zet wanneer stadgenoten hun St Nicolaasvoorraad bij hem wensen in te slaan.

Connecties met de familie Stijnman

Zowel via *Franciscus Brouwer* als via *Franciscus Johannes van der Meer* is de connectie tot stand gekomen met de bakkers-familie Stijnman, wier lotgevallen gedetailleerd op internet te vinden zijn. Het zit zo. *Theodorus Dirk Stijnman* (geboren 1808 te Hillegom, overleden Wassenaar in 1845) had in 1836 een broodbakkerij aan de Zuidstraat, hoek Wetstraat of Gang in Wassenaar overgenomen. Klant was onder meer de tweede zoon van Koning Willem I, Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden, die Huize De Pauw bewoonde. Kinderen o.a. *Sophia* en *Theodorus*. Zijn weduwe *Margaretha Lommerse* (Hillegom 1808 - Leiden 1907) zette de zaak voort en hertrouwde met *Johannes van der Meer*, bakker uit Berkel. Een van hun kinderen was *Franciscus Johannes* (geboren 1850 te Wassenaar, overleden 1926 te Leiden).

De bakker van de Steenstraat *Franciscus Brouwer* huwde met *Sophia Stijnman*, dochter van Th.D. Stijnman en M. Lommerse. Haar jongere halfbroer *Franciscus Johannes van der Meer* zou in 1884 de bakkerij aan de Steenstraat overnemen.

In het nieuwe pand

In 1903 vindt eerst een boedelscheiding plaats van de gemeenschap van goederen die heeft bestaan tussen banketbakker Van der Meer en zijn 1 januari overleden echtgenote *Catharina Theodora Johanna Muite-man*. *Theodorus Stijnman* (Wassenaar 1845 - Leiden 1923) is toeziend voogd over Van der Meers minderjarige kinderen, oomzeggers dank zij het tweede huwelijk van zijn moeder. Later dat jaar verkoopt banketbakker Van der Meer het winkelhuis nummer 12 ingericht tot banketbakkerij met erf aan de Steenstraat aan *Theodorus' zoon Petrus Leonardus Stijnman* (Leiden 1873 - Den Haag 1951), banketbakker, voor de somma van (nog steeds) *zesduizend gulden*.

P.L. Stijnman noemt zich confiseur-cuisinier en beveelt zich tegen Oudjaar 1903 aan voor de levering van koude en warme schotels, pasteitjes, croquetten, amandel- en saucijzebroodjes, appelbollen, beignets, sneeuwballen, puddingen enz. Eerder die maand had hij de eer te berichten dat zijn St.-Nicolaasetalage gereed is. Men adverteert in die jaren nog steeds onder de naam *P.L. Stijnman Firma Brouwer*, als pâtissier of cuisinier.

In februari richt P.L. Stijnman zich in het kader van de Hinderwet tot B & W met het verzoek om vergunning tot oprichting van een Koek- en Banketbakkerij in het perceel Steenstraat 12. Dit betreft hetzij hernieuwing van de bestaande situatie, hetzij vooruitlopen op de nieuwe inrichting na afbraak van het oude pand.

In 1909 verkoopt banketbakker *Petrus Leonardus Stijnman* het dan vier jaar oude door Van der Laan ontworpen winkelpand aan *Theodorus Stijnman*, in de akte aangeduid als zonder beroep. Het betreft hier zijn eigen vader, die Pe-

trus uitkocht en die de zaak, waarheen hij verhuisde, met zijn zoon *Antonius Cornelis* (Antoon) voortzette als koek- en banketbakkerij annex lunchroom. De verkoop en koop is geschied voor *tienduizend gulden*. *Petrus* vestigde zich in Den Haag als koopman in bakkerijartikelen. *Theodorus* bleef tot 1918 op de Steenstraat wonen, toen hij naar het Wilhelminapark in Oegstgeest verhuisde, maar na het overlijden van zijn echtgenote *Maria Verhoeff* in 1920 ging hij weer bij zoon Antoon inwonen, waar hij in 1923 op 78-jarige leeftijd bij wijze van spreken met de bakkersmuts op stierf.

Intermezzo: Theodorus Stijnman: bakker, kerk- en wijkbestuurder

Wie was deze Wassenaarse bakkerszoon *Theodorus*, geboren elf dagen na het overlijden van zijn vader? In 1870 huwde hij *Maria Margaretha Verhoeff*. Zij was een twee jaar jongere gruttersdochter uit Zoetermeer. *Theodorus* vestigde zich in Leiden in de bakkerij van *Jacob Daniel Gijsen* in de latere Burgsteeg 7. In hetzelfde jaar neemt hij deze zaak over, die was gelegen aan de oostzijde van de lange Koornbrugsteeg omtrent de korte Nieuwstraat. Winkel en bakkerij breidden zich gestaag uit, inclusief aanpalend pand en nieuwbouw in rode gladde baksteen aan de Nieuwstraat, respectievelijk 3 en 5, de laatste getiteld *Fabriek Wilhelmina*.

Theodorus was maatschappelijk zeer actief, zowel op kerkelijk als op politiek gebied. Zo was hij lid van het kerkbestuur van de Mon Père-parochie, voorzitter van het parochiaal armbestuur, regent van de katholieke weeshuizen aan de Jacobsgracht en lid van het wijkbestuur. In 1888 werd hij benoemd tot Raad der gemeente no 26 of no 1 van wijk VII van de gemeente Leiden. Zijn kinderen gingen op kostscholen van Voorhout tot Oudenbosch. Financieel participeerde hij in allerlei rooms-katholieke en algemene initiatieven en organisaties, zoals de R.K. Volksbond, de St. Jozef Gezellenvereniging in Leiden en de Leidsche Bouwvereniging. Van zijn negen kinderen gingen er vier het bakkersvak in: *Petrus*, *Antoon*, *George* (met een *bakery* in New York) en *Theodorus Cornelis Franciscus* (1880-1950), die het complex aan de Burgsteeg overnam, dat tot fabriek met speculaas-, deeg- en klutsmachines en "ballenkokerij" uitgroeide en het uithield tot in 1933 in de crisistijd. Ook deze *Theodorus* was kerkelijk en politiek actief, onder meer als gemeenteraadslid voor de R.K. Staatspartij 1919-1923 en mede-oprichter van de plaatselijke afdeling van de K.R.O.

De laatste banketbakker: menslievendheid

In 1920 verwerft banketbakker *Antonius Cornelis Stijnman* voor circa *15.000 gulden* het pand aan de Steenstraat waar hij sinds 1909 onder toezicht van zijn vader had gewerkt. (De koop werd definitief bij de boedelscheiding van 1923.) De in 1883 in Leiden geboren A.C. Stijnman (Antoon) is in 1918 getrouwd met *Maria Margaretha Clazina Wijtenburg*

(eveneens in 1883 in Leiden geboren), die in 1964 te Leiden overleed. Antonius Cornelis overleefde haar twaalf jaar en stierf in 1976 op 92-jarige leeftijd in Leiderdorp. Het huwelijk bleef kinderloos, wat de reden was geweest de zaak aan de Steenstraat begin jaren vijftig niet voort te zetten.

Antoon was net als zijn vader actief voor de St. Vincentiusvereniging, de rooms-katholieke organisatie voor armenzorg. Zo staan in 1921 zijn naam en adres als een van de vier contactpunten geadverteerd waar de spijskoerij van de St Vincentiusvereniging twee dagen per week in de eerste maanden van dat jaar zogeheten spijskaarten uitdeelt. In december 1928 lezen we onder het motto "Geen schoner kerstgeschenk dan een gift voor de armen der St. Dominicus-Conferentie (Hartebrug) van de St. Vincentius Vereniging" dat giften onder meer worden ingewacht door Vice-President A.C. Stijnman, Steenstraat 12. In 1929 maakt dezelfde vereniging in februari bekend dat een begin is gemaakt met verstrekking van warm voedsel aan werklozen die daarvoor door het Burgerlijk Armbestuur zijn aangewezen; gelden voor dit doel kunnen door vier heren in ontvangst worden genomen, onder wie T. Stijnman, Steenstraat 12.

Als enige erfgename van weduwnaar Antoon Stijnman trad in 1976 op pleegdochter Margit Irene Tóth, ook genaamd Margit Iren von Toth, geboren in Boedapest in 1915 en in 1982 op 66-jarige leeftijd overleden in het Leiderdorps verpleeghuis Leytenrode. Uit haar boedel komt in 1983 voor 116.000 gulden de verkoop tot stand aan Hermanus Benning, de in Leiderdorp wonende naaimachinehandelaar die we later zullen tegenkomen.

Intermezzo: een Hongaars pleegkind

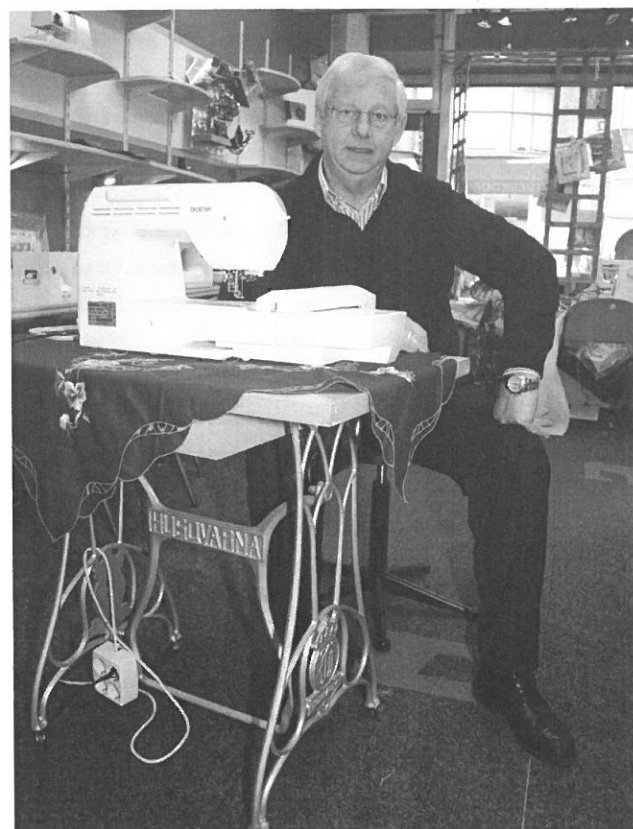
We mogen veronderstellen dat pleegdochter Margit Iren Tóth al sinds de jaren twintig van de twintigste eeuw het gezinsleven van bakker Stijnman en zijn vrouw compleettede. De ondergang van de dubbelmonarchie, het Oostenrijks-Hongaarse Keizerrijk, betekende dat het tot de verliezers behorende en bij de vrede van Trianon gekortwiekte Hongarije het zwaar te verduren kreeg. Het na de Eerste Wereldoorlog ook door crisis en inflatie getroffen land stuurde zo'n 150.000 kinderen voor een vakantie van drie maanden of langer naar Nederland. Via diverse vaak confessionele hulporganisaties ontfermden pleegouders zich over hen; meestal waren het meisjes. De leeftijden van de kinderen varieerden van 4 tot 19 jaar, het merendeel was tussen de 8 en 13. Waarschijnlijk is zo'n tien procent, ofwel 15.000, in Nederland gebleven, waar men veelal trouwde en volledig integreerde.

Naoorlogse bestemmingen

Niet al te lang na de Tweede Wereldoorlog liquideerde de op leeftijd gekomen Stijnman de zaak. Het pand kreeg nu ge-

varieerde bestemmingen. Lange tijd, tot in de jaren zestig, was er een krantenagentschap van N.V. de Arbeiderspers voor onder meer *Het Vrije Volk* en de Radio- en T.V. Gids (= VARA). Later, in de jaren zeventig, was er tijdelijk een zaak in elektrische artikelen gehuisvest, de Elektro-Service, die adverteerde met allerlei lampen, elektrische hobbydozen ("zeer leerzaam:"), mixers, koffiemolens, scheerapparaten en paneelradiatoren.

Antoon Stijnman bleef in de jaren vijftig nog in de bovenwoning wonen. Het bovenhuis was altijd hoofdzakelijk bewoond geweest door de achtereenvolgende banketbakkersfamilies. De winkel beneden bleef heel lang verhuurd, tot naaimachineman Hermanus Benning (geboren te Leiden in 1932) het hele pand in 1983 voor 116.000 gulden aankocht uit de boedel van Antoons pleegdochter Irene Tóth. Bennings weduwe Jantje (Jannetje) Luiten verkocht het winkelpand met garage, bovenwoning, erf en ondergrond Sint Aagtenstraat 1a/1b, hoek Steenstraat 12/12a (winkel met verhuurde kamers) in 1993 voor het bedrag van 325.000 gulden aan de ondernemer Dirk Leonardus Albertus Keij (geboren te Leiden in 1947). Dick Keij had zijn oude patroon Herman Benning intussen al opgevolgd als exploitant van het Naaimachinecentrum. Hoofdzakelijk uit de mond van de 63-jarige Dick Keij zijn de navolgende laatste hoofdstukken opgetekend over de naaimachinebranche in Leiden in het algemeen en de bedrijvigheid aan de Steenstraat in het bijzonder.

Eigenaar Dick Keij met een van zijn naaimachines.

Het interieur van het Naaimachinehuis.

Naaimachinewinkels in Leiden

Hoe kwam Dick Keij in het naaimachinevak en hoe kwam de connectie met Herman Benning tot stand? Benning werkte bij de zaak van naaimachinehandel Singer in de Breestraat, hoek Spijkerboorsteeg. In 1962 kwam hij bij een nicht van de 15-jarige Dick Keij een naaimachine thuis bezorgen en installeren en Benning vertelde dat de zaak dringend verlegen zat om een leerling-monteur. Dick Keij had net de Ambachtsschool aan de Haagweg doorlopen, weliswaar met diploma houtbewerking, maar met grote technische belangstelling. Zoals bij veel jongens van zijn leeftijd uitte zich dat toen in het sleutelen aan brommers. Zo kwam hij aan zijn eerste baan als huismonteur bij Singer, dus in de werkplaats op de zaak.

Tot lang na de Tweede Wereldoorlog waren vrijwel alle naaimachines als speciaalzaken gebonden aan één merk of importeur, zoals dat tot niet al te lang geleden ook bij auto-dealers het geval was. Je had dus winkels van Singer, van Pfaff, Husqvarna, Lewenstein enzovoorts. In die tijd had je er in Leiden een stuk of vijf. De winkel was als het ware eigendom van het merk en de baas was filiaalhouder. Bij Singer waren toen wel tien vertegenwoordigers in dienst, met elk een eigen rayon, ook behoorlijk ver buiten Leiden, zoals Noordwijkerhout en Noordwijk. Zo'n vertegenwoordiger was rayonhoofd. Hoe kwamen ze aan hun klanten? Ze deden bijvoorbeeld briefjes in de bus, met aanbod van gratis reparatie of nakijken van de in het huishouden aanwezige naaimachine en eventueel demon-

stratie van een nieuwe machine. Na een jaar kwam men er opnieuw en zo ontstonden er relaties met een vast en groeiend klantenbestand. De vertegenwoordigers werkten vooral op provisiebasis en dat was bepaald geen vetpot. De grote bloei van het flinke aantal naaimachinezaken in de jaren vijftig tot tachtig had behalve met de groeiende welvaart ook met de toenmalige gezinssamenstelling te maken als resultaat van geboortegolven, het ideaal van grote gezinnen en veel zelf maken en verstellen. In grote gezinnen van toen zaten altijd wel drie om meer potentiële klanten, moeder en dochters.

Samenwerking Benning en Keij

Na een jaar, toen Keij de zestienjarige leeftijd bereikte, was hij oud genoeg om op een zelf aan te schaffen bromfiets (benzinekosten werden vergoed) erop uit te trekken als buitenmonteur. Benning was op een gegeven moment bij Singer vertrokken, onder meer vanwege de karige verdiensten. Langzaam maar zeker begon hij voor zichzelf, met een winkeltje in Zoetermeer, een gesloten-huisverkoop in Leiden, reparatiewerkzaamheden en marktverkoop. Bij die laatste werkzaamheden verleende Dick Keij hem de nodige bijstand.

Ook Dick Keij was zich verder gaan oriënteren. Hij bleef wel in de textiel. Zo kwam hij bij de Leidse overhemden-fabriek ELMI van het beroemde merk ElMior, bij de firma Hartog aan de Hoge Rijndijk en ten slotte bij de textielfabriek Hollandia in Alphen aan den Rijn. In die bedrijven

maakte hij kennis met industriële naaimachines. Toen Hollandia in Alphen haar werkzaamheden staakte en Keij overwoog uit Leiden te verhuizen en ergens anders em-plooi te zoeken, was dat voor Herman Benning aanleiding de winkel in de Steenstraat definitief aan te kopen en Keij er als rechterhand en bedrijfsleider in volledige dienst te nemen.

Herman Benning had in de jaren zeventig de winkel aan de Steenstraat als een centrum van naaimachines ofwel Naai-machinecentrum bekend gemaakt. Hij was afgestapt van de formule van binding aan één leverancier en beriep zich op le-vering van alle merken: o.a. Anker, Bernina, Elna, Pfaff ("Een Pfaff is àf"), Husqvarna, Vesta, Necchi, Singer, Naumann, met als nieuwe specialisatie zig-zagmachines. Rijksgediplo-meerde vakmensen boden volgens de veelvuldig geplaatste advertenties in zijn zaak deskundig advies en zo stonden ze ook garant voor reparatie, inruil en financiering.

Benning bouwde intussen een klein imperium van naaimachinecentra op. Niet alleen hield hij zijn winkeltje in Zoetermeer aan, hij nam ook het Leidsch Naaimachinehuis (van voorheen Lewenstein) over aan de Maarsmansteeg nr 8 (het Jugendstilpand uit 1905/8 van de architecten Jesse en Fontein), en ook het Alphens Naaimachinehuis. (Het Leidsch Naaimachinehuis schijnt trouwens oorspronkelijk van de Haarlemmerstraat te zijn gekomen, waar het onder de naam Amsterdamsch Naaimachinehuis opereerde.) Voor de Alphense en Leidse naaimachinecentra maakte Benning gezamenlijk reclame op de Leidse huishoudbeurs Leidato en in advertenties en speciale acties. Uitbundige reclame werd ook gevoerd op de bestelauto's van de zaak.

Het laatste hoofdstuk

Dick Keij nam de twee zaken in Leiden en die in Alphen van Benning over. In de koop van de jaren verzette hij de bakens op tijd. Alleen de winkel in de Steenstraat bleef over. De vaste klanten uit Alphen en van de Maarsman-steeg kwamen toch wel. Hij maakte naar eigen zeggen een aantal tropenjaren in de zaak, wat erop neerkwam dat hij vrijwel elke werkdag 's avonds pas na middernacht huis-waarts ging.

Keij als eigen baas voelt zich echt een allrounder. In de loop van zijn carrière heeft hij alle soorten naaimachi-nes onder de knie gekregen, van de ouderwetse hand-en trapnaaimachines via de elektrische machines tot de steeds geavanceerder computergestuurde naaimachines; en dat alles inclusief de grotere, industriële typen. In de hoogtijdagen werkten er onder zijn leiding wel vijf men-sen in de zaak. De laatste jaren was het uitsluitend een trio: Dick Keij, zijn echtgenote en dochter. Helaas is het niet gelukt de zaak over te doen aan een vroegere bedrijfs-leider. Toen de kans kwam het pand te verkopen, is er niet te lang gearzeld. Bij de opheffingsverkoop van de laatste vier maanden van 2010 liep het storm. De winkel wordt naar verluidt nu verbouwd tot zaak in computers en an-dere elektronica.

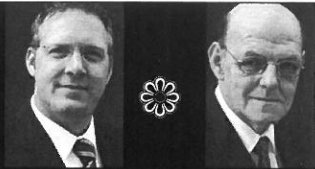
Gerard J. Telkamp

Met dank aan Dick Keij voor het op 22 oktober 2010 verleende interview. Foto's: Niek Bavelaar.

ADVERTENTIE

Uitvaartverzorging
Janson & Bolland
Uitvaartcentrum Levendaal
Levendaal 103 • 2311 JG Leiden t 071 512 2112 f 071 513 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl i www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

HISTORISCHE VERENIGING OUD LEIDEN
Opgericht 5 november 1902

De contributie bedraagt € 20,- per jaar; jongeren tot 25 jaar betalen slechts € 12,50. Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 o.v.v. "nieuw lid" bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

Postbus 917, 2300 AX Leiden, www.oudleiden.nl

Stichting Diogenes Leiden

De Stichting Diogenes is een kleine, restaurerende vereniging in Leiden. Het bezit bestaat uit 19 panden, een hofje en de Latijnse School. Het bestuur van Diogenes zoekt twee meedenkende bestuursleden. Het bestuur bestaat momenteel uit drie bestuursleden Er wordt gemiddeld acht keer per jaar vergaderd. Een kleine jaarlijkse vergoeding wordt geboden.

Voor informatie en reactie: Peter Verkroost- voorzitter tel.071-5176715. Email pverkroost@casema.nl
Zie ook de website: www.diogenes-leiden.nl

U kunt ook een schriftelijk reageren en een bericht sturen naar onze postbus 11269, Leiden.

Bouwbedrijf Paardekooper
Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenten gelegd voor ons bouwbedrijf. Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen. Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254
info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

ZWARTE TULPPRIJS VOOR BOLLENSCHUUR VAN DER SALM IN LISSE

LISSE – De achtste Zwarte Tulp Prijs voor behoud van bollenschuren is op donderdag 10 februari jl. in Lisse uitgereikt aan Freek van der Salm en Hanneke Crezée, bewoners van de voormalige bollenschuur aan de Vuursteeglaan 9A in Lisse.

De tot woning verbouwde bollenschuur aan de Vuursteeglaan.

De Projectgroep Behoud en Herbestemming Bollenerfgoed van het CultuurHistorisch Genootschap (CHG) Duin- en Bollestreek heeft de Zwarte Tulp Prijs 2010 toe-

gekend aan de familie Van der Salm-Crezée, vanwege de originele wijze waarop zij de bollenschuur heeft gerenoveerd en een nieuwe functie heeft gegeven.

De bollenschuur, die in 1928 werd gebouwd voor het bloembollenbedrijf van C.W. van der Salm, is door kleinzoon Freek van der Salm en zijn gezin in 2009 in gebruik genomen als woning. Op die manier heeft het gebouw een nieuwe bestemming gekregen en is behoud voor de toekomst gewaarborgd.

Oorkonde en plaque

Tijdens een druk bezochte bijeenkomst in de bollenschuur overhandigde de Lissese wethouder A.D. de Roon van Monumentenzorg het echtpaar de speciale plaque met de tekst 'Monumentale bollenschuur', voor op de gevel. De schuur is weliswaar geen gemeentelijk monument, maar de uitstraling is wel monumentaal.

De Werkgroep Bollenerfgoed van het CHG schonk een oorkonde met foto's van het pand die het heeft laten vervaardigen. De plaque en oorkonde zijn ontworpen door Ontwerpstudio 2000 uit Amsterdam. De prijsuitreiking werd mede mogelijk gemaakt door de Rabobank Bollenstreek.

Slimme architectuur

De bollenschuur is na een grondige renovatie veranderd

in een comfortabele woning, modern ingericht maar met behoud van veel oude details. Ook over de buitenruimte is goed nagedacht: de tuin is aangeplant met streekeigen leibomen en beukenhagen.

Architect Jos Warmenhoven van de Werkgroep Bollenerfgoed prees het ontwerp van het Amsterdamse architectenbureau Bastiaan Jongerius. "Het valt niet mee om een donkere bollenschuur met kleine ramen geschikt te maken voor bewoning, maar in dit pand is dat uitstekend gelukt. Er zijn slimme en tegelijk fraaie ingrepen toegepast bij de indeling en lichttoetreding. Karakteristieke details als de raamindeling, schuifdeuren en een vloerluik zijn intact gebleven."

Freek en Hanneke van der Salm zijn erg blij met de prijs. "Wij wilden gewoon een fijne woning bouwen. Het regelen van de vergunningen, plannen maken en de hele renovatie duurde ruim drie jaar. We vinden het een hele eer dat de werkgroep Bollenerfgoed ons huis een prijs waard vindt."

De verheugde bewoners van de fraai verbouwde bollenschuur, Freek en Hanneke van der Salm, met de oorkonde.

Moderne monumentenzorg

Joop Zwetsloot, voorzitter van de Werkgroep Bollenerfgoed van het CHG, weer erop dat de werkwijze van het project de afgelopen 13 jaar zijn vruchten heeft afgeworpen. "Zowel bij eigenaars als bij gemeenten is het draagvlak voor behoud van het Bollenerfgoed enorm toegenomen. Steeds meer schuren worden gerestaureerd door de eigenaar en er worden steeds meer schuren als monument aangewezen. We kunnen gerust stellen dat op die manier al bijna honderd bollenschuren in de Bollenstreek zijn gered van de ondergang."

Het Project Bollenerfgoed geeft adviezen aan eigenaren en overheden. Peter Nijhof van de Werkgroep Bollenerfgoed merkte op dat de manier waarop precies aansluit bij de modernisering van de monumentenzorg die de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed voor ogen heeft.

Alles over de activiteiten van het project Behoud en Herbestemming Bollenschuren is te vinden op: www.bollenschuren.nl

NIEUWE BESTEMMING VOOR HISTORISCH BLOEMBOLLENBEDRIJF VEELZORG

De entree tot Veelzorg.

HILLEGOM – De ontwikkelingsmaatschappij BOEi heeft de historische gebouwen van Kwekerij Veelzorg aan de Hillegomse Stationsweg gekocht. Het monumentale bloembollenbedrijf van J.H. Veldhuyzen van Zanten Azn. B.V. zal de komende jaren een nieuwe bestemming krijgen. Daarover heeft BOEi een intentieovereenkomst gesloten met de gemeente Hillegom.

De voormalige bloembollenkwekerij Veelzorg en het exportbedrijf liggen al sinds 1822 aan de Stationsweg 129-131 in Hillegom. Op het terrein staan diverse waardevolle bollenschuren uit verschillende perioden: een hyacinten-holkamer (1906), een bollenschuur met lattenloods (1928), het kantoor (1850) en de kwekerswoning Vredehof (1896).

BOEI nieuwe eigenaar

Vijf generaties teelden er aanvankelijk aardappelen en groenten, vanaf 1850 vooral tulpen, hyacinten en narcissen. Het bedrijf heeft geen opvolger, maar de laatste eigenaar, A.J.H. Veldhuyzen van Zanten, kon het niet over zijn hart verkrijgen het historisch erfgoed te slopen of aan zijn lot over te laten. Alle gebouwen zijn nog in de staat waarin ze waren toen het bedrijf in 1990 zijn deuren sloot.

In de afgelopen jaren heeft Veldhuyzen van Zanten geprobeerd een nieuwe bestemming voor de bollenschuren te vinden. Sinds 2008 wordt daarbij samengewerkt met BOEi, een non-profit-organisatie die als doelstelling heeft: het behoud van industrieel erfgoed door herbestemming. Op 31 december 2010 heeft Veldhuyzen van Zanten alle gebouwen, behalve de villa, voor het symbolische bedrag van één euro overgedragen aan BOEi. Daarbij heeft BOEi de verplichting op zich genomen de historische gebouwen

te restaureren en deze een nieuwe functie te geven. BOEi is erg onder de indruk van het genereuze gebaar dat de heer Veldhuyzen van Zanten maakt. Dit authentieke bollencomplex is heel bijzonder en zeer zeldzaam.

Wonen en museum op Veelzorg

Het plan dat Veldhuyzen van Zanten al had laten ontwikkelen, zal de komende jaren door BOEi in grote lijnen worden uitgevoerd. In de grote bollenschuur aan de zanderijsloot zouden ca. zes woningen moeten komen, in de achtergelegen narcissenloods kan geparkeerd worden. De hyacinten-holkamer en eventueel ook het kantoor krijgen in het plan een museale bestemming.

Om de restauratie te financieren is extra woningbouw op het terrein nodig. Daarom wil BOEi langs de Stationsweg ca. vijf tot zes geschakelde woningen bouwen. De heer Veldhuyzen van Zanten bouwt nog eens zes woningen op het terrein achter de bedrijfsgebouwen.

Overeenkomst met de gemeente

Voordat het plan van start kan gaan, moet eerst het bestemmingsplan nog gewijzigd worden. De gemeente Hillegom wil graag meewerken aan de plannen voor het vestigen van woningen en een museum op Kwekerij Veelzorg. Op 23 december 2010 hebben de gemeente Hillegom en BOEi een intentieovereenkomst getekend voor de ontwikkeling van het Veelzorg-terrein. Zo behoudt Hillegom de historische gebouwen, die verwijzen naar de oorsprong van de bloembollencultuur, en krijgt Hillegom er een toeristische attractie bij.

Monumentaal bollenerfgoed

Het CultuurHistorisch Genootschap (CHG) Duin- en Bollestreek is erg blij met de ontwikkelingen. Veelzorg wordt door de Projectgroep Behoud en Herbestemming Bollenerfgoed van het CHG beschouwd als één van de gaafst bewaard gebleven bloembollenbedrijven in de regio. Het is een hoogtepunt op het gebied van cultuurhistorisch erfgoed van de bloembollencultuur. Het is van groot belang dat dit complex door restauratie en herbestemming behouden kan blijven voor het nageslacht.

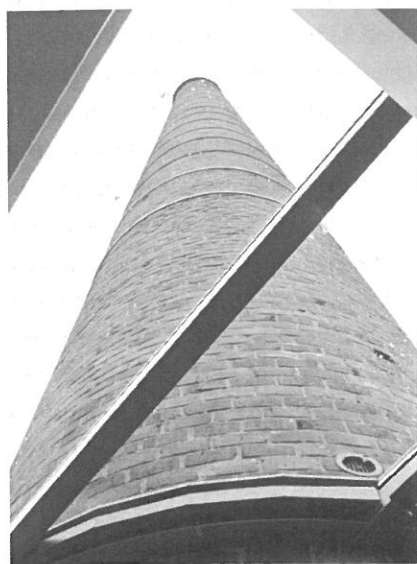
RUBRIEK MONUMENT

ONTWERPEN IN EEN OUDE ZEEPFABRIEK

RUBRIEK MONUMENT

In de rubriek MONUMENT aandacht voor industrieel erfgoed buiten Leiden en regio. Deze keer een kijkje in een herbestemde oude zeepfabriek in Amersfoort.

Steeds meer oude fabrieksgebouwen krijgen een nieuwe functie. Goed voorbeeld daarvan is de voormalige zeepfabriek Rohm en Haas aan de Kleine Koppel in Amersfoort. De fabriek staat in het Oliemolenkwartier, dat zich in de komende jaren volgens de gemeentelijke plannen moet ontwikkelen tot een 'creatieve' stadswijk. Waar eens zeep werd gemaakt, zijn nu ontwerpers aan het werk.

Fabrieksschoorsteen bekroont kantoorruimte.

Tot het eind van de vorige eeuw werden in de fabriek, gebouwd aan het eind van de negentiende eeuw, zeep en verwante producten gemaakt. Daarna bood het gebouw onderdak aan drie kunste-

naars, Thijs Trompert, Marisja Smit en Sander van Mill, die hier hun ateliers inrichtten. Samen met deze kunstenaars en het architectenbureau ZEEP heeft de ontwikkelings-

maatschappij voor industrieel erfgoed, BOEi, een plan ontwikkeld om de voormalige

fabriek een nieuwe bestemming te geven en het monument zo te behouden. De bestaande hallen met ijzeren spanten zijn opnieuw ingericht. Naast ateliers voor de kunstenaars is er ruimte voor een eetgelegenheid, genaamd *De Vereniging*, en het architectenbureau ZEEP. Het ontwerp bureau is sinds vorig jaar gevestigd in een stuk nieuwbouw achter de hallen. De monumentale schoorsteen, daterend van 1907 en een van de weinige nog resterende in Amersfoort, is als het ware ingebouwd in de kantoorruimte. Door de fabriek op deze wijze te herontwikkelen kon BOEi het aanzicht van het huidige ensemble intact laten – en het oorspronkelijke karakter bewaren.

Stoomlucifersfabriek

In de directe omgeving, ook aan de Kleine Koppel, bevindt zich ook het gebouw van een vroegere stoomlucifersfabriek, waarvan de gemeente de eigenaar is. Ook hier zijn er plannen voor een nieuwe toekomst. Nu zit in een van de gebouwen de organisatie De

Het oude complex van de lucifersfabriek.

Spullenmannen, jonge mensen die met enthousiasme een ieder welkom heten die iets willen proberen, maken, ontwerpen. Een plek voor pioniers moet het worden, zo wordt zonder blikken of blozen gezegd. Ook maken zij theater, installaties en beeldende kunst. Hun projecten kenmerken zich door het gebruik van oude spullen, een poëtische beeldtaal en een voorliefde voor het absurde. (www.spullenmannen.nl)

Zo'n aanpak kan ongedacht veel opleveren en het is te hopen dat de gemeente Amersfoort in gesprek met deze organisatie oog heeft voor de belangen van de plaatselijke samenleving die hier op het spel staan. Bovendien kan zo ook dit oude kleine fabriekscomplex, daterend van het eind van de negentiende eeuw, zijn bestaan voortzetten. Het gaat hier om een waardevol complex, waar eerst lucifers en later kleurstoffen werden gemaakt, dat bij de geschetste herontwikkeling voortreffelijk in de verlangde opzet, een 'creatieve' wijk past.

Wibo Burgers

JAARVERSLAG STIEL 2010

Leden en bestuur

Op 31 december 2010 telde STIEL 162 (was 171 eind 2009) donateurs, 33 werkgroepleden en 30 bedrijfsdonateurs. Daarnaast werden 42 relaties en 33 erfgoedorganisaties van de activiteiten op de hoogte gehouden.

Het bestuur bestond uit G. van Hees (voorzitter), J.J. Gijsman (penningmeester, waarnemend secretaris vanaf juni 2010), J.W. Wesseldijk (secretaris tot juni 2010), H.J. Korthof-Matze (2^e secretaris), L. Barendregt (namens Oud Leiden), W.B. Burgers (redacteur Stielz), P. Buring en J.J. Turenhout (leden).

Activiteiten

De jaarlijkse donateursbijeenkomst is gezamenlijk met de Dirk van Eckstichting/DvE gehouden op zondagmiddag 28 november in de tuinzaal van De Burcht. Er werden drie lezingen gehouden over uiteenlopende onderwerpen: Paulina Buring, bestuurder van STIEL, over de Van der Klaauwtoren, Charles van Rij, voorzitter van de DvE, over het toepassen van Oral History/interviews met betrokkenen als bron van informatie, Paul Bordewijk over de geschiedenis van het Radio Distributiebureau Leiden van 1930-1940.

Van beide organisaties waren ruim vijftig toehoorders aanwezig, die met veel interesse de lezingen volgden en verschillende vragen stelden of aanvullingen wisten te geven.

In een gezamenlijke bestuursbijeenkomst van STIEL en DvE is van gedachten gewisseld over samenwerking.

Panden

Op 12 april werd in de **Meelfabriek**, Oosterkerkstraat 18, de bijeenkomst Modernisering Monumentenzorg/MoMo-presentatie gehouden. Deze landelijke bijeenkomst was op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed/RCE gehouden in dit complex, als voorbeeld van een te hergebruiken silocomplex met betonskelet. De Zwitserse architect Zumthor legde zijn masterplan voor aan de aanwezigen. Vanaf dat moment was er ook de website over de plannen op internet beschikbaar. De Meelfabriek CV en de gemeente Leiden, convenantpartijen, hebben 2010 benut om een overeenkomst tot hergebruik op te stellen.

Plannen tot hergebruik van het **Hartevelt-complex** – 'de Druyf', Langegracht 61-65, voor kantoorruimten gaven aanleiding tot aanvraag van een monumentenvergunning voor een verbouwing waarbij o.a. in de voorgevel een grote glazen pui zou worden aangebracht. STIEL heeft tegen deze in het oog springende aantasting van het monument bezwaar gemaakt. Eind 2010 heeft de eigenaar de plannen ingetrokken en zijn ook de verleende vergunningen ingetrokken.

De door STIEL gevraagde gemeentelijke monumentenstatus voor de laboratoria voor Fysiologie, Anatomie en Pathologie, **Boerhaave terrein**/Cité Medicale aan de Wasse-naarseweg is afgewezen. De gemeente en universiteit hebben een convenant gesloten over hergebruik en behoud van cultuurhistorische waarden van deze gebouwen. Het kunstwerk van Lex Horn, in het trappenhuis van het Clusiusgebouw, gaat verloren maar zal worden gedocumenteerd.

Onverwacht werd er vergunning verleend voor de sloop van het voormalige zoölogische laboratorium, de **Van der Klaauw-toren**, Kaiserstraat 63. Deze sloopaanvraag was meegenomen in de bouwaanvraag voor de Sterrenwacht en als apart object niet herkenbaar geweest. STIEL werd hierop gewezen door buurtbewoners en bood aan de procedures te starten tot behoud en deed aanvragen tot aanwijzing van gemeentelijk monument en Rijksmonument. De eigenaar, Universiteit Leiden, meent dat sloop i.v.m. plannen voor woningbouw goedkoper is dan hergebruik en stelt de gemeente aansprakelijk voor de meerkosten bij toekenning van monumentenstatus. Een second-opinion rapport is uitgebracht over de bouwkundige staat van de toren en mogelijkheden voor hergebruik. De gemeente heeft in beide aanvragen een negatief besluit genomen ondanks de positieve aanbevelingen tot hergebruik in het rapport. De procedure loopt door in 2011.

Nieuw Werklust, voormalige dakpannenfabriek aan de Rijndijk in de gemeente Rijnwoude, is een Rijksmonument, maar wordt niet onderhouden en verpaupert. STIEL heeft de gemeente verzocht de eigenaar tot onderhoud aan te schrijven. De gemeente heeft dit verzoek afgewezen. STIEL heeft tegen dit besluit bezwaar gemaakt.

Na een positief advies van de Monumentenselectiecommissie over een gemeentelijke monumentenstatus van het voormalig kantoor van de **Leidse Duinwater Maatschappij/LDM** aan de Ir. Driessenstraat, heeft STIEL een verzoek ingediend tot aanwijzing als gemeentelijk monument.

De plannen voor een Muziekcentrum in de voormalige bedrijfsgebouwen **Paternotte/Nobel-complex** in de Marktsteeg zijn nog niet zichtbaar in uitvoering.

Over de te bouwen studentenwooneenheden, op het voormalig brandweerkazerneterrein aan de Langebrug, is STIEL betrokken bij het overleg tussen SLS en de gemeente over mogelijk hergebruik van de **Slangentoren** op dit terrein.

Op het terrein van de voormalige **bollenschuur** aan de Hoge Morsweg zijn woningen ontworpen die lijken op het uiterlijk van de bollenschuur.

De voormalige watertoren aan de Hoge Rijndijk is weer in de verkoop gegaan en inmiddels is een eerste, summiere, bouwaanvraag gedaan.

Stielz

De eenentwintigste jaargang van Stielz telde vier nummers en bevatte onder meer artikelen over de volgende onderwerpen: Plannen voor de Meelfabriek en de hierin gehouden bijeenkomst over monumentenzorg nieuwe stijl, acties tot behoud van de panden – Van der Klaauw-toren, pand 'de Druyf' van jeneverstokerij Hartevelt en directeurswoning scheepswerf Boot –, de geschiedenis van wolspinnerij Clos & Leembruggen – nu 'de Nieuwe Energie', de serie over panden aan de Steenstraat, verdwijnen van muurreclames in Leiden, vertrek van verschillende bekende Leidse ondernemers, zoals pianohandel Barning, Naaimachinecentrum en feestwinkel Paddenburg, exposities over de machinefabriek 'Drakenburgh' en de gaperdrieling van een Leidse drogisterij, de serie Industrie & Beeldende Kunst en verder artikelen over industriële onderwerpen elders in Nederland.

Werkgroepen

Verschillende bedrijfsarchieven (Hartevelt, Krantz, HCW) moeten nog uitgezocht, waarna deze kunnen worden overgedragen aan het Regionaal Archief Leiden/RAL.

Contacten

STIEL neemt deel aan het overleg van historische verenigingen in Leiden, de Erfgoedkoepel, met betrokken

wethouders. Onderwerpen van overleg zijn o.a. geweest: programma Binnenstad, voorbescherming en onderhoud monumenten.

STIEL heeft een bijdrage geleverd aan de uitgave van het boek 'Spinkind' een historische jeugdroman over weeskinderen die in de Gouden Eeuw in de Leidse textielnijverheid moesten werken.

Vanaf eind april 2010 is een nieuwe gemeenteraad aan zet. Voor vastgoed en cultuur, portefeuilles waarmee STIEL te maken heeft, hebben zich geen wijzigingen voorgedaan, want deze wethouders hebben hun portefeuilles behouden.

Memorabilia

Wij ontvingen bijzondere grootboeken uit 1795 en een fotoboek uit 1910 van de vm. jeneverstokerij Hartevelt/De Fransche Kroon, twee schilderijen van Lucas Verkoren en bijzondere fotoboeken van de vm. textielfabriek Krantz uit 1890 voor overdracht aan het RAL en de Lakenhal.

Financiën

Het jaar 2010 sluit af met een negatief saldo van ruim € 2.000,- dat gezien de vele activiteiten, de verhoogde kosten van het drukken en verzenden van ons tijdschrift en het teruglopen van de bijdragen, niet verwonderlijk is. We zullen meer aandacht moeten geven aan uitbreiding van het aantal donateurs of het vinden van sponsors. 2011 ziet er wat gunstiger uit door het ontvangen van een legaat.

UIT LEIDEN EN REGIO

KUNSTENAAR IN WATERTOREN

Leiden – De watertoren van Leiden is verkocht aan de glaskunstenaar Bert Uitterhoeve uit Bleiswijk. Hij is van plan in de toren te gaan wonen en er zijn atelier en een galerie te vestigen. Twee jaar geleden ging de meer dan een eeuw oude watertoren, een belangrijk industrieel monument voor Leiden, voor het eerst in de verkoop. Over de gang van zaken ontstond toen veel ophef. Vorig jaar ondernam de gemeente Leiden een tweede poging, waarbij besloten werd de toren aan de hoogste bieder te gunnen. Overigens is de prijs van de toren door de gemeente noch de nieuwe eigenaar bekend gemaakt.

KODDEBEIERS-WONING WORDT MONUMENT

Katwijk – Twee van de zes vroegere bedrijfswoningen van waterleidingbedrijf Dunea aan de Cantineweg in de Katwijkse duinen moeten gemeentelijk monument worden. Dat vindt de monumentencommissie van Katwijk. Eerder had de Stichting Leefbaar Katwijk de status van monument aangevraagd voor alle woningen, maar dat ging de commissie te ver.

Voor bescherming komen in aanmerking de nummers Cantineweg 9 en 19. Vooral nummer 9 is een bijzonder pand. Het is speciaal ontworpen voor duinwachters of koddebeiers, die de bevoegdheid hadden om stropers te arresteren. Vandaar dat de woning twee arrestantencellen heeft. Ze zijn nog in de originele staat. Het ontwerp van de woning is van de hand van de bekende architect D. Roosenberg.

De eigenaar van de woningen, het waterleidingbedrijf Dunea, is niet blij met de uitspraak van de monumentencommissie. Dunea had alle woningen, en trouwens ook de barakken langs de Wassenaarseweg, willen slopen. Die laatste hebben echter voorlopig de monumentenstatus. Dunea wil het hele gebied gebruiken voor waterwinning.

WEBSITE EN E-MAILADRESSEN

Leiden – Onze website www.stiel-leiden.nl is weer verrijkt met het laatste nieuws en ook de kaart die aangeeft waar alle monumenten van bedrijf en techniek in Leiden

zijn, is in de meeste gevallen nu voorzien van een foto. Onder links en thema's vindt u interessante verwijzingen.

Is er in ons netwerk een vrijwilliger die bereid en in staat is om onze website actueel te houden? Kortom, een webmaster. Mail even naar info@stiel-leiden.nl.

Een honderdtal donateurs/relaties krijgt per email een paar keer per jaar een actueel nieuwsbericht of een uitnodiging voor een speciale actie of samenkomst. Wilt u ook snel op de hoogte zijn van nieuwe ontwikkelingen, stuur dan een e-mail naar joopgijs@hetnet.nl. Van 14 adressen kregen we de e-mail terug, kennelijk hebben die nu een ander adres. Ook als u geen berichten meer wilt ontvangen gaarne bericht.

FOTOTENTOONSTELLING LEIDSE AMBACHTSLIEDEN IN VOLKSHUIS

Leiden – De afgelopen maand is in het Volkshuis aan de Apotheekersdijk een fototentoonstelling over Leidse ambachtslieden geopend. Het is een tentoonstelling die zich over verschillende locaties in de stad uitstrekt en ook nog eens regelmatig wordt gewisseld.

De afgelopen maanden heeft de Leidse Amateur Fotografen Vereniging (LAFV) 22 ambachtslieden in hun werk gefotografeerd. Dat varieert van een meubelrestaurateur, een boekbinder en goud- en zilversmid tot meer bijzondere ambachten als vioolbouwer en orgelboekdrukker. Ook komen enkele ambachtelijke winkels aan bod, zoals een 'ouderwetse' slagerij en kapperszaak. De fotografen zijn met de ambachtslieden in contact gekomen door bemiddeling van de STAL, de Stichting Levend Ambacht Leiden, die het ambachtelijke werk en de vaak historische werkplaatsen voor de stad wil behouden. Met deze tentoonstelling wil STAL daar meer belangstelling voor wekken en ambachtslieden die nog niet meedoen, stimuleren zich bij STAL aan te sluiten. Voor de LAFV is het een mooie gelegenheid om een grote Leidse documentaire op te zetten.

De expositie in het Volkshuis is op 10 februari jl. geopend door Hennie Korthof, secretaris van de STAL. Behalve daar wordt ook geëxposeerd in V&D Leiden, in het Diaconaal Centrum De Bakkerij, in de Universiteitsbibliotheek en in Zorgcentrum Groenhoven. De expositie in het Volkshuis duurt tot 1 april; op de overige locaties nog tot de zomer, met fotowisselingen om de 6 weken. Voor de exacte data: raadpleeg www.lafv.nl.

Zie volgende pagina voor lijst ambachten

UIT LEIDEN EN REGIO

Ambachtelijk schilder van Gent, Fuut 4, 2381 KM Zoeterwoude

Boekbinderij Papyrus, Vollersgracht 14, 2312 VL Leiden
Boekdrukkerij Mostert & van Onderen, Langebracht 61, 2312 PK Leiden

Draaiorgelboekmaker Weima, Haarlemmerstraat 309, 2312 DV Leiden

Glasatelier van der Spek, Nieuwe Rijn 4, 2312 JB Leiden
Grimeur Hoppezak, Pieterskerkgracht 20, 2311 SZ Leiden
L.A. Goudsmederij, Kort Rapenburg 16, 2311 GC Leiden
Herenkapsalon Flanderhijn, Ketelboeresteeg 29, 2311 TN Leiden

Klokkenmaker Elderhorst, Dr. Kortmannstraat 3, 2382 BJ Zoeterwoude

Lijstenmaker Deviré, Middelstegegracht 89, 2312 TT Leiden
Maatschoenmakerij Zierikzee, Bakkersteeg 3, 2311 RH Leiden
Meubelrestaurateur Antiek Care, Oude Varkenmarkt 13, 2311 VN Leiden

Meubelstoffeerderij Divan Diva, Middelstegegracht 89 t, 2312 TT Leiden

Molen De Put, Park de Put 11, 2312 BB Leiden
Restaurateur RMO Tanja Novesolova, Rapenburg 29, 2311 EW Leiden

Scheepswerf Stallinga v/h Tjissen, Adm. Bankertweg 19, 2315 SR Leiden

Scheepszeilmakerij Troost, Zijlbaan 8, 2352 BN Leiderdorp
Slagerij van der Zon, Haarlemmerstraat 78, 2312 GD Leiden
Smederij van der Geijn, Oude Varkenmarkt 4, 2311 VP Leiden
Steenhouwer de Groot, Langebracht 70 c, 2312 NV Leiden
Voolbouw Ulrike Wiebel, Middelstegegracht 89 c, 2312 TT Leiden

STAL: het behouden, begeleiden en promoten van werkende ambachten

VERKOOPADRESSEN

Ons tijdschrift Stielz is ook los verkrijgbaar bij:
Selexys Kooyker Boekhandel, Breestraat 93, Leiden
Boekhandel De Kler, Breestraat 159, Leiden
Bruna Beunk, Vijf Meiplein 39, Leiden

DE MEELFABRIEK

Leiden – Er is het afgelopen jaar veel werk verricht in en aan de Meelfabriek, zo luidt de eerste zin van een brief aan

omwonenden. De Meelfabriek C.V. meldt verder dat de onderste laag van een aantal gebouwen is opengemaakt en dat enorme hoeveelheden afval,

restanten van machines zijn afgevoerd. Ook is een asbestsanering uitgevoerd. Kortom, het begin is er van een project dat dan wel jaren heeft gelopen maar nu toch op weg is een stedenbouwkundig bouwwerk van allure te worden. In Brussel heeft de

architect, Peter Zumthor, op de tentoonstelling "Bouwen voor Brussel" een maquette getoond en een lezing over het plan gegeven.

De staatssecretaris heeft een subsidie verstrekt voor de uit te voeren restauratie van één van de staalgebouwen in het kader van "een schoolvoorbeeld van innovatieve ontwikkeling". Ook met de Gemeente Leiden is een overeenkomst gesloten. Verdere bijzonderheden op www.demeelfabriek.nl en op www.stadslableiden.nl.

400 JAAR STADSUITBREIDING NOORDVEST 1611-2011

In dit gebied ten noorden van de Oude Vest was door de komst van Vlamingen en Walen begin 17^e eeuw een stadsuitbreiding noodzakelijk. De meestal geschoolde vakmensen zorgden voor een opleving van voornamelijk de textielindustrie. Behalve woningen met thuiswerkers waren er ook fabrieken nodig. In dit gebied vind je dan ook de meeste Monumenten van Bedrijf en Techniek. Veel bekende namen hebben hier hun textielfabriek gehad zoals Parmentier, Poot, van Heukelom, Zuurdeeg, van Lelieveld, Krantz en Clos & Leembruggen. Sommige panden, gevelstenen, opschriften herinneren er nog aan. Neem deel aan de georganiseerde rondleidingen.

Er worden diverse activiteiten georganiseerd IN 'T LAND VAN BELOFTE. Kijk voor alle bijzonderheden op de website www.noordvest-molenbuurt.nl

Wij brengen het nieuws bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

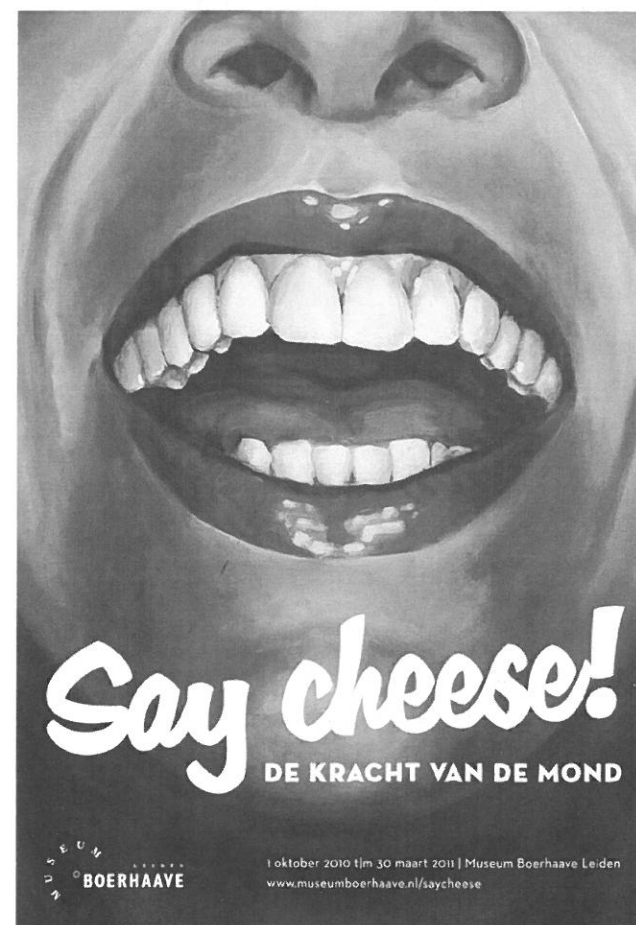
Dat brengen wij graag bij u thuis.

Word abonnee,
bel 088 - 8241111
of surf naar
www.leidschdagblad.nl

www.leidschdagblad.nl

Leidsch Dagblad

1 oktober 2010 t/m 30 maart 2011 | Museum Boerhaave Leiden
www.museumboerhaave.nl/saycheese

ADVERTENTIE

Het Motorhuis
Autodealerbedrijven

OPEL SAAB CHEVROLET CITROËN Huisoccasions

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden
Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl

Lucas van Leyden
en de Renaissance

MUSEUM DE LAKENHAL
t/m 26 juni 2011